

РОЗДІЛ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 341.96:341.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.22>

ГААЗЬКА КОНВЕНЦІЯ ПРО УГОДИ ПРО ВИБІР СУДУ: АКТУАЛЬНИЙ СТАН СПРАВ І ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

Алексійчук В.В.,
курсант 2 курсу, 1 групи, Інститут СБУ,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0009-0004-5310-7044
e-mail: v.v.aleksiychuk@nlu.edu.ua

Алексійчук В.В. Гаазька конвенція про угоди про вибір суду: актуальний стан справ і проблеми застосування.

У статті проводиться науково-практичний аналіз міжнародно-правових аспектів, що стосуються питання визначення виключної підсудності спору за допомогою угоди про вибір суду, яке є доволі актуальним, адже ратифікація відповідної конвенції, яка була підписана в 2014 році, відбулася під час дії правового режиму воєнного стану, що ускладнює процес реалізації положень Конвенції в українській правовій системі.

Автором було проаналізовано чинне законодавство України у сфері визначення підсудності приватноправових відносин із іноземним елементом, зокрема провадження у справах, пов'язаних із процедурою визначення підсудності, та міжнародні документи у сфері угод про вибір суду, а саме Закони України «Про міжнародне приватне право», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції про угоди про вибір суду, Гаазьку конвенцію про угоди про вибір суду та Нью-Йоркську конвенцію про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень».

Виявлено окремі проблеми правозастосування угоди про вибір суду в судовій системі України та недоліки в процесуальній захищеності сторін договору. Доведено складність застосування Конвенції Конвенції про угоди про вибір суду у порівнянні з Нью-Йоркською конвенцією про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, що може призводити до появи розбіжностей у практиці використання серед країн-учасниць Конвенції.

Зазначено, що наразі в національному законодавстві відсутнє визначення виключної угоди про вибір суду та існують проблеми у реалізації визнання рішення суду України іншими державами, з якими не було укладено договір про правову допомогу.

З'ясовано необхідність доповнення статті 4-1 Закону України «Про міжнародне приватне право» та покращення реалізації розгляду спорів, що мають у собі виключну угоду про вибір суду.

Наголошено на необхідності врегулювання проблемних питань, адже це сприятиме міжнародно-правовому іміджу держави та підготує подальші зміни до законодавства заради більшої ефективності синтезу правової системи України та країн-членів Європейського Союзу.

Ключові слова: Конвенція про угоди про вибір суду, виключна угода про вибір суду, підсудність, визначення підсудності, міжнародне приватне право.

Aleksiiichuk V.V. Hague choice of court convention: current state of affairs and application issues.

The article provides a scientific and practical analysis of international legal aspects relating to the issue of determining the exclusive jurisdiction of a dispute by means of a choice of court agreement,

which is quite relevant, since the ratification of the relevant Convention, which was signed in 2014, took place during the martial law regime, which complicates the process of implementing the provisions of the Convention in the Ukrainian legal system.

The author analyses the current Ukrainian legislation in the area of determining the jurisdiction of private law relations with a foreign element, in particular, proceedings in cases related to the jurisdiction determination procedure, and international documents in the area of choice of court agreements, such as the Laws of Ukraine «On International Private Law», «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine in connection with the Ratification of the Convention on Choice of Court Agreements», the Hague Convention on Choice of Court Agreements and the New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards. The author identifies certain problems of enforcement of the choice of court agreement in the judicial system of Ukraine and issues of procedural protection of the parties to the agreement.

It is noted that currently there is no definition of an exclusive choice of court agreement in national legislation and there are problems in the enforcement of a Ukrainian court decision by other states where no agreement on legal assistance has been concluded. The difficulty of applying the Convention on Choice of Court Agreements in comparison with the New York Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards has been proven, which may lead to differences in the practice of use among the countries that are parties to the Convention.

The author identifies the need to expand Article 4-1 of the Law of Ukraine «On Private International Law» and improve the implementation of disputes involving an exclusive choice of court agreement.

The author emphasises the need to resolve problematic issues, as this will positively affect the international legal image of the state and prepare further legislative changes for more effective synthesis of the legal systems of Ukraine and the EU member states.

Key words: choice of court convention, exclusive choice of court agreement, jurisdiction, determining of jurisdiction, international private law.

Постановка проблеми. Складність застосування Конвенції полягає в численних виключеннях зі сфери застосування, що робить її доволі громіздкою у порівнянні з Нью-Йоркською конвенцією про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень. Це може призводити до появи розбіжностей у практиці використання серед країн-учасниць Конвенції. Також існують ризики відступу від змісту статей Конвенції окремими державами, що прямо суперечить найголовнішому принципу одноманітності, який є запорукою використання Конвенції.

Стан опрацювання цієї теми вказує на те, що інститут угоди про вибір суду є доволі невизначеним в Україні на відміну від практики інших країн. Науково-практичний і порівняльно-правовий аналізи цього питання важливі та актуальні в теоретичному розумінні та практичному застосуванні, особливо з набуттям Україною статусу члена на вступ до Європейського Союзу. Над цим питанням працювали вчені та юристи-практики, такі як Нінг Жао, Олег Щербак, Ярослав Брич, Богдан Прибора та інші.

Метою статті є виокремлення аспектів правового регулювання угод про вибір суду в міжнародному приватному праві задля належної правової визначеності проблемних питань та особливостей виконання цих угод.

Вклад основного матеріалу. 30 червня 2005 року в Гаазі було укладено Конвенцію про угоди про вибір суду, яка має на меті розвивати міжнародну торгівлю та судову співпрацю завдяки уніфікації правил щодо визначення юрисдикції, визнання та виконання судових рішень з іноземним елементом у цивільних або комерційних справах [9]. За основу було взято практику використання Нью-Йоркської конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень, тобто початкове намагання полягало у встановленні єдиних правил міжнародної юрисдикції та виконання судових рішень загалом. Але через відмінності у визначенні виключної підсудності в судових системах країн кінцевим результатом стало затвердження положень про автономію волі сторін на вибір суду [8, 20]. Тобто Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних або комерційних справах гармонійно доповнює Конвенцію про угоди про вибір суду [7]. 15 червня 2016 року Україна ратифікувала Конвенцію насамперед для покращення інвестиційного клімату в країні шляхом надання іноземному бізнесу можливості розглядати справи не лише в українському, а й у будь-якому іноземному суді, що зняло тодішні перестороги щодо функціонування української судової системи зі сторони іноземних фірм і компаній [3, 5]. Також

було вирішено проблеми, що виникали при виконанні рішень іноземних судів на підставі укладених двосторонніх договорів або за принципом взаємності. Як показує неоднозначна практика з визнання/невизнання судових рішень України, принцип взаємності не завжди працював, що викликало недовіру сторонам договору [1, 6].

Наслідком ратифікації Конвенції стало доповнення Закону України «Про міжнародне приватне право» статтею 4-1, що має назву «Вибір суду», у якій визначено можливість учасникам приватно-правових відносин укласти угоду про вибір суду та відповідні правила щодо її укладання [14, 15].

Варто зазначити, що в статті відсутні примітки про необхідність укладання саме виключної угоди про вибір суду, адже під дію Конвенції підпадають лише такі. Щоб угода між сторонами мала виключну форму, мають бути визначені один чи декілька судів однієї договірної держави разом із виключенням юрисдикції всіх інших судів, незалежно від того, яка сторона подаватиме позов першою. Така угода вважатиметься виключною навіть при виборі декількох судів за умови, якщо всі визначені суди знаходяться в межах однієї договірної держави [9, 10].

Це важливо, адже судова практика показує, що часто укладаються односторонні (асиметричні) угоди про вибір суду, де лише одна сторона зобов'язана подати позов до визначеного суду в той час як інша має змогу подавати позов до суду будь-якої іншої юрисдикції. Це призводить до зайвих витрат і невиправданого розгляду таких угод в судах, що не передбачені юрисдикцією та, відповідно, зайвого навантаження на суд, наприклад, ухвала Господарського суду Одеської області № 916/1918/23) [17].

У минулому також існувало протиріччя між проектом доповнень до законодавства, запропонованими у зв'язку з підписанням Конвенції про угоди про вибір суду, а саме між статтею 4-1 Закону України «Про міжнародне приватне право» та статтею 366 Господарського процесуального кодексу. Воно полягало в тому, що в старій редакції Господарського процесуального кодексу була відсутня договірна підсудність (ст. 15), тобто було визначено лише те, що «підсудність справ з іноземним елементом встановлюються кодексами, Законом або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України». З цього можна зрозуміти, що зміни були не узгоджені між собою, тобто одне питання буде врегульовувалося двома статтями по-різному, що ускладнювало застосування їх у судовій практиці [14, 19].

Деякі фахівці мають побоювання щодо ефективності механізму, запропонованому Конвенцією про вибір суду в порівнянні з міжнародним комерційним арбітражем відповідно до Нью-Йоркської конвенції. На перший погляд, міжнародний комерційний арбітраж має значні переваги, що полягають у більшій швидкості та гнучкості вибору умов порядку розгляду спору, але часто такий розгляд фінансово затратний. І, що найголовніше, існують ситуації, де через відсутність договору про правову допомогу між Україною та відповідною державою виникають труднощі з виконання судового рішення, наприклад, це можуть бути маніпуляції розглядом спору, що мають назву «італійська торпеда» [4, 6]. У Конвенції увага формі судового рішення не приділяється за умови, що воно стосується рішення по суті та може бути визнане або виконане відповідно до цієї Конвенції. Також дія Конвенції поширюється тільки на остаточні рішення іноземних судів, тобто Конвенція не може діяти щодо арбітражних процесів. Відповідно, тимчасові запобіжні заходи не вважаються судовим рішенням відповідно до положень Конвенції та не регулюються нею, наприклад, правова позиція Верховного суду Англії та Вельсу у справі *Ermgassen & Co Ltd v Sixcap Financials Pte Ltd*) [2].

Потрібно окреслити те, що положення ч. 2 ст. 2 Конвенції (спори, виключені з дії Конвенції) відрізняє її від Нью-Йоркської, яка передбачає визначення спорів, що не відносяться до арбітражних, на розсуд держав-учасниць. Список спорів дуже схожий на положення статті 77 Закону «Про міжнародне приватне право». Така чітка визначеність незастосовних питань створює умови для чітких правових підстав застосування/незастосування Конвенції на відміну від Нью-Йоркської. Але це може обмежувати певну волю країн-учасниць щодо віднесення різних типів спорів до виключної підсудності своїх судів [12].

Із метою покращення правозастосовної практик, пов'язаної з угодами про вибір суду, доцільно провести аналіз розгляду відповідних спорів судами України. Після проведення аналізу було виокремлено наступні питання, на які слід звернути увагу:

1. Уніфікація правил щодо визначення виключної юрисдикції судів сприятиме застосуванню нової для України доктрини *forum non conveniens*, що сприятиме міжсудовій співпраці країн-учасниць Конвенції [16].

2. Не вказання назви конкретного суду не є підставою для відмови у відкритті провадження [16].
3. Часто розглядаються справи, де контракти не містять умов щодо підсудності спорів, що виникли або можуть виникнути між сторонами за контрактом [18].
4. Звертання до суду, юрисдикція якого не передбачена договором, без урахування положень Закону України «Про міжнародне приватне право» [13].

Висновки. Правовий аналіз міжнародного врегулювання угод про вибір суду вказує, що досі існують аспекти щодо міжнародного застосування даного виду угод, що підтверджує як теоретичний, так і практичний аналіз даного питання. Серед аспектів можна виділити наступні:

1. велика кількість виключень зі сфери дії Конвенції робить її доволі громіздкою, що призводить до неоднозначного використання країнами-учасницями;
2. ратифікація Конвенції збільшила довіру до української правової системи зі сторони представників інших держав;
3. національне законодавство не містить чіткого визначення виключної угоди про вибір суду;
4. розгляд спору в національному суді набагато дешевший і забезпечуватиме виконання рішення суду в іншій країні;
5. Україною починає застосовуватися новий, як для української правової системи, принцип *forum non conveniense*.

Зазначені в основному викладі матеріалу рішення та конвенції не є формальними, адже вже існує достатній практичний досвід їх застосування, що доводить ефективність їх реалізації Україною. Конвенція була підписана давно, ратифікована до початку повномасштабного вторгнення і набрала чинності під час дії правового режиму воєнного стану, завдяки чому національне законодавство зазнало необхідних змін. Вона не була створена з метою покращення стану резидентів України у міжнародних приватноправових відносинах. Однак, на даний час доволі велика кількість громадян України, у тому числі суб'єктів підприємництва, виїхала за кордон заради забезпечення власної безпеки. Ці зміни можуть бути актуальні для них, а можливість вибору суду полегшить їх діяльність з іноземними елементами [11].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Belikova S.O. Визнання та виконання іноземного судового рішення: теоретичні і практичні аспекти. *Modern researches: progress of the legislation of ukraine and experience of the european union*. 2020. P. 328–346. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-43-3/1.19> (дата звернення: 29.05.2024).
2. Gill S.S., Siddique J. Singapore's first case of enforcement of foreign judgment under the choice of court agreements act 2016. *Litigation, Mediation & Arbitration*. URL: <https://www.mondaq.com/trials-amp-appeals-amp-compensation/717410/singapores-first-case-of-enforcement-of-foreign-judgment-under-the-choice-of-court-agreements-act-2016> (дата звернення: 29.05.2024).
3. Tertychnyi T. How ukrainian courts work: a beginner's guide for international litigators. *Ukraine world*. URL: <https://ukraineworld.org/en/articles/opinions/how-ukrainian-courts-work-beginners-guide-international-litigators> (дата звернення: 29.05.2024).
4. Ukraine elaborates on legislation on choice of Court agreements. *Queritius*. URL: <https://queritius.com/ukraine-elaborates-on-legislation-on-choice-of-court-agreements/> (дата звернення: 29.05.2024).
5. Денис Маслов: Дозвіл на розгляд справ у тому суді, якому довіряють сторони, сприятиме інвестиціям в Україну. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/228243.html> (дата звернення: 29.05.2024).
6. Діковська І. Особливості регулювання пророгаційної угоди відповідно до гаазької конвенції про угоди про вибір суду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015*. 2015. Т. 1, № 31. С. 123–126. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/4372> (дата звернення: 29.05.2024).
7. Жао Н. Дія конвенції про вибір суду та конвенції про визнання та виконання судових рішень. роль суддів. *Верховний Суд*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/PREZ_Zhao_2021_12_14.pdf (дата звернення: 29.05.2024).
8. Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (Нью-Йорк, 1958):

- Конвенція від 10.06.1958 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU58K01R?an=2>.
9. Конвенція про угоди про вибір суду (Витяг із Заключного Акта Двадцятої Сесії, підписаного 30 червня 2005 року): Конвенція Гаазької конференції з міжнародного приватного права від 30.06.2005 р.: станом на 15 черв. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973_004#Text (дата звернення: 29.05.2024).
 10. Ліщина І. Вибір суду: PRO ET CONTRA. *Юридична газета online*. 2016. 11 квіт. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/vibir-sudu-pro-et-contra.html> (дата звернення: 29.05.2024).
 11. Парамонова К. Новели законодавства щодо права на вибір суду у справах з іноземним елементом. *Міжнародне приватне право та захист прав людини в умовах військової агресії*: Зб. тез доп. та повідомл. за матеріалами студент. наук. інтернет-конф., м. Харків, 15 листоп. 2022 р. / ред. Д.В. Лук'янов. Харків, 2022. С. 50–51. URL: https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/download/zbirniki_konf/15.11.2022.pdf (дата звернення: 29.05.2024).
 12. Перспективи і наслідки підписання Україною Конвенції про угоди про вибір суду: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 12.06.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0021323-12#Text> (дата звернення: 29.05.2024).
 13. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 13.05.2024 р. № 920/545/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119209951> (дата звернення: 29.05.2024).
 14. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції про угоди про вибір суду: Закон України від 21.09.2022 р. № 2627-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2627-20#Text> (дата звернення: 29.05.2024).
 15. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. № 2709-IV: станом на 23 груд. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 29.05.2024).
 16. Рішення Господарського суду Рівненської області від 12.03.2024 р. № 918/619/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117717598> (дата звернення: 29.05.2024).
 17. Ухвала Господарського суду Одеської області від 15.05.2023 р. № 916/1918/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110845314> (дата звернення: 29.05.2024).
 18. Ухвала Господарського суду Сумської області від 03.05.2023 р. № 920/452/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110598664> (дата звернення: 29.05.2024).
 19. Шаповал Д. Наслідки ратифікації Конвенції про угоди про вибір суду – *Юридична Газета – онлайн версія*. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/naslidki-ratifikaciyi-konvenciyi-pro-ugodi-pro-vibir-sudu.html> (дата звернення: 29.05.2024).
 20. Щербак О. Захист інвесторів. Для чого потрібна угода про вибір суду? *Delta International Services*. URL: <https://disua.com.ua/uk/zahyst-investoriv-dlya-chogo-potribna-ugoda-pro-vybir-sudu/> (дата звернення: 29.05.2024).